

УДК 657.471.1.011.27

Бонарев В. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ
ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ**

У статті проведено теоретичний аналіз поняття «організація». Висвітлено основи організації трансакційних витрат на підприємстві. З організації трансакційних витрат виокремлено систему обліку цих витрат. Розроблено рекомендації щодо здійснення організації трансакційних витрат за сферами відповідальності, а також запропоновано схему організації обліку трансакційних витрат на підприємстві.
Ключові слова: організація, трансакційні витрати, облік, система обліку, сфера відповідальності.

Постановка проблеми. На сьогоднішньому етапі діяльність будь-якого підприємства залежить від впливу зовнішнього середовища, тому і від трансакційних витрат зокрема. Трансакційні витрати є надзвичайно різноманітними. Вони охоплюють витрати на прийняття рішень, розробку планів й організацію майбутньої діяльності, ведення переговорів про її зміст і умови; витрати на зміну планів, перегляд умов угоди та вирішення спірних питань; витрати на забезпечення того, щоб учасники додержували досягнутої домовленості [3, с. 66]. Трансакційні витрати займають вагомe місце у сукупності витрат і впливають на визначення прибутку підприємства, на імідж господарюючого суб'єкту, а також на конкурентоспроможність на ринку. Оскільки трансакційні витрати виникають на всіх стадіях кругообороту процесів, але на підприємствах в системі обліку вони розсіяні між рахунками витрат, тому постає нагальна потреба в організації обліку даних витрат на підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням щодо облікового відображення трансакційних витрат присвячено праці вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як: К. П. Боримська, Н. О. Гончарова, О. В. Замазій, Т. А. Корнеєва, Т. Б. Кувалдіна, Н. Т. Лабінцев, Л. І. Лисенко, О. Л. Матвеева, С. І. Мельник, І. Г. Панженская, А. Н. Паращенко, О. С. Плотнікова, М. С. Пушкар, Н. Г. Сапожнікова, А. Ю. Соколов, Е. І. Сухенко, Е. С. Шапорєва, О. В. Шепеленко, М. М. Шигун, Ж. М. Ющак.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на вагомe здобутки науковців в сфері облікового відображення трансакційних витрат, дослідження потребує більш глибокого та детального розгляду проблеми організації обліку трансакційних витрат на підприємстві.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлення теоретико-методологічних основ організації обліку трансакційних витрат на підприємстві, а також розробка схеми організації обліку цих витрат на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Поняття організації з плином часу потерпіло ряд суттєвих змін. Науковці поняття «організація» розглядають як процес і як явище, тобто як діяльність (створення структури) і як результат (саму структуру) [2]. Поняття організації має кілька значень. З одного боку, це узагальнене поняття інститутів усіх форм власності – приватних і суспільних, тобто будь-яке підприємство є організацією. З іншого боку, це поняття має інструментальний характер і описує систему формальних правил та приписів виконання робіт на підприємстві, що становить певну організацію праці. Отже, розкриття сутності поняття «організація» визначають на осно-

вні кількох підходів: 1) об'єднання людей для виконання певної діяльності з метою досягнення спільної мети; 2) внутрішня впорядкованість, узгодженість, взаємодія частин цілого, обумовлених його будовою; 3) сукупність цілеспрямованих процесів, які призводять до утворення життєздатної системи.

Теоретичні основи організації, як окремої науки, пов'язаної з управлінням, розроблялися на перетині галузей знань, таких як менеджмент, соціологія, антропологія, психологія, юриспруденція та ін. [7]. Засновником сучасної теорії організації як загальної організаційної науки вважається О. О. Богданов. Вихідним пунктом його теоретичних переконань, є необхідність підходу до вивчення будь-яких природних і суспільних явищ з організаційної точки зору. Це означає, що закони, закономірності, принципи організації єдині для будь-яких об'єктів, і навіть найбільш різноманітні явища об'єднуються між собою спільними структурними зв'язками та на основі спільних правил. Така думка О. О. Богданова свідчить про широту предметної області теорії організації [2]. Під організацією можна вважати певну внутрішню впорядкованість, узгодженість, взаємодію більш-менш диференційованих і автономних частин цілого, обумовлених його будовою; сукупністю процесів або дій, які призводять до утворення і удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого [11, с. 944].

Для досягнення успіху діяльності та ефективної організації трансакційних витрат господарюючі суб'єкти мають вести політику витримуючої позиції гнучкого керівництва, яке пристосовується до трансформації зовнішніх обставин. Чим більше невизначеним і комплексними є зовнішні обставини, тим обмеженішою і гнучкішою має бути структура і тим більшою є потреба у вертикальних потоках інформації між рівнями управління і в горизонтальних потоках між функціональними підрозділами. Організація трансакційних витрат значною мірою залежить від так званої атмосфери всередині підприємства, культури спілкування як між працівниками однієї ланки, так і за вертикальними зв'язками, тобто між керівництвом та підпорядкованими йому особами.

Отже, у сучасних умовах необхідно прагнути до гнучкої структури організації і культури взаємовідносин, що сприятиме оперативному реагуванню на неминучі зміни зовнішнього середовища. У розрізі соціального управління в управлінській діяльності підприємства організація трансакційних витрат є складовою самої управлінської діяльності та полягає у тому, що впорядковує у логічну систему продукти діяльності певних суспільних відносин (об'єкти управління) та органів управління (суб'єкти управління), а також здійснює вплив на осіб, що перебувають у ділових стосунках.

Організація трансакційних витрат на підприємстві має базуватися на двох групах законів: законах організації, що виявляються в статичних структурах (закон композиції, пропорційності та найменших) та законах організації, які виявляються в динаміці (закон онтогенезу, синергії, інформованості-впорядкованості, єдності аналізу і синтезу та самозбереження).

В організації підприємства вагоме місце посідає облік. Поняття «облік господарської діяльності» краще характеризує сутність системи, акцентуючи увагу на тому, що в ній відображаються об'єкти, явища і процеси, пов'язані з економікою, з господарською діяльністю підприємства [9, с. 80]. Роль обліку в ринковому середовищі полягає в тому, що він організовується таким чином, щоб забезпечити інформацією працівників управління про мікродіяльність кожного з агентів ринку [9, с. 102]. Ключовим завданням обліку є своєчасне створення вірогідної та достатньої інформації про економічні об'єкти, яка необхідна для виконання функцій планування, контролю, аналізу, регулювання в оперативному, поточному і стратегічному режимах [9, с. 80].

Для системи обліку найсуттєвішим елементом функціонування є механізм переробки даних та отримання інформації. Складність цієї системи проявляється в тому, що вона містить багато елементів із взаємозв'язками і взаємодією; різні підсистеми для обробки даних про минулі події (фінансовий облік), події в реальному масштабі часу (управлінський облік), майбутні події (стратегічний облік чи контролінг), які дають інформацію для різних рівнів управління; зв'язки системи із зовнішнім середовищем (отримання на вході даних про факти господарської діяльності та надання на виході інформації для користувачів). У системі обліку відбувається своєрідна циклічність інформації. Отже, система обліку складається із фінансового, управлінського та стратегічного обліку. Інформація стратегічного обліку потрібна для вищого рівня (директорат); фінансового обліку – середнього рівня, так званого рівня тактичного обліку; управлінського обліку – операційного рівня (менеджмент).

Організація обліку для суб'єктів господарювання визначає пошук раціональної системи відображення фактів господарської діяльності та узагальнення у звітних формах, за допомогою чого об'єктивно ідентифікується стан активів, зобов'язань та фінансових результатів діяльності, здійснюється сплата податків і обов'язкових платежів, оприлюднюється важлива для контролюючих органів та суспільства інформація про діяльність юридичної особи, реалізується політика оперативного та стратегічного менеджменту [6, с. 176]. Раціональна організація системи обліку за словами А. М. Кузьмінського передбачає дотримання системного підходу, цілісності, всебічності, субординації, динамічності, випереджаючого відображення, системоутворюючих відносин окремих частин і елементів [5, с. 20].

Метою організації обліку в системі управління підприємством є створення попередження небажаних результатів і наслідків його діяльності на підставі своєчасного реєстрування фактів господарської діяльності, що на ньому безперервно відбуваються, процеси поточного їх внутрішнього контролю й узагальнення для складання звітності [10, с. 15]. Система обліку виконує такі завдання: відображення активів підприємства, власного капіталу, зобов'язань, фактів господарської ді-

яльності і фінансових результатів підприємства в системі рахунків, а також упорядкування облікових процесів та доданні їм планомірного і цілеспрямованого характеру, на основі раціонального документообігу, комп'ютеризації, впровадженні прогресивних форм і методів, що призводить до ефективності обліку [13, с. 17].

Складовими організації обліку на підприємстві є відбір облікових номенклатур, визначення форм і складання альбомів первинних документів, облікових реєстрів і звітності, а також створення бухгалтерського діловодства, що призводить до отримання оптимального варіанту комплексу взаємозв'язаних, сумісних засобів обчислювальної і оргтехніки, програмного забезпечення. Також розробка організаційних регламентів, а саме положень про бухгалтерію підприємства, про кожен топологічний підрозділ бухгалтерії, посадових інструкцій і графіків виконання облікових робіт, крім того створення системи матеріальної відповідальності і розробку обґрунтованих разових і постійних графіків проведення внутрішньогосподарських ревізій й інших форм, методів контролю [12, с. 38-39].

Б. М. Богач визначає складові для ефективної організації обліку витрат, пов'язуючи її з конкретним об'єктом. Він виділяє три складові, що необхідні для раціональної організації обліку витрат: перша складова – організація і технологія виробництва на підприємствах; друга – облікова політика щодо витрат і собівартості; третя – це склад та структура витрат [1, с. 65].

Отже, для ефективної організації обліку трансакційних витрат необхідно в наказі про облікову політику вказати відповідальних осіб, які будуть займатися збиранням, обробкою та передачею інформації про виникнення трансакційних витрат керуючій ланці господарюючого суб'єкта. Також необхідно зазначити склад та структуру трансакційних витрат, що полегшить роботу відповідальній особі по виокремленню даних витрат із загальної сукупності витрат.

Організацію обліку витрат необхідно здійснювати за допомогою децентралізації управлінського процесу, що дасть можливість виявляти ефективність діяльності кожного структурного підрозділу підприємства. Інформаційна база обліку, аналізу та контролю забезпечує процес управління структурними відповідальними підрозділами, а також у сукупності формує систему сфер відповідальності господарюючого суб'єкта [4, с. 160]. Л. В. Нападовська зазначає, що «виділення в структурі підприємства сфери відповідальності дає змогу поєднувати централізоване керівництво з максимальною ініціативою менеджерів структурних підрозділів в інтересах досягнення спільної мети» [8, с. 470]. Сферою відповідальності, на нашу думку, слід вважати відповідальність окремих осіб, зокрема менеджерів, за окремі види витрат. Такі особи наділені повноваженнями з питань розпорядження, прийняття рішення, раціонального використання та звітування за ті види витрат, за які вони несуть безпосередню відповідальність. Отже, організувати облік трансакційних витрат на підприємстві необхідно за сферами відповідальності, а тому ми пропонуємо схему організації обліку трансакційних витрат на підприємстві, яка представлена на рис. 1.

Запропонована схема організації обліку трансакційних витрат показує підрозділи підприємства у яких виникають трансакційні витрати, а також дає можливість зрозуміти вплив кожної ланки підприємства на розмір такого роду витрат.

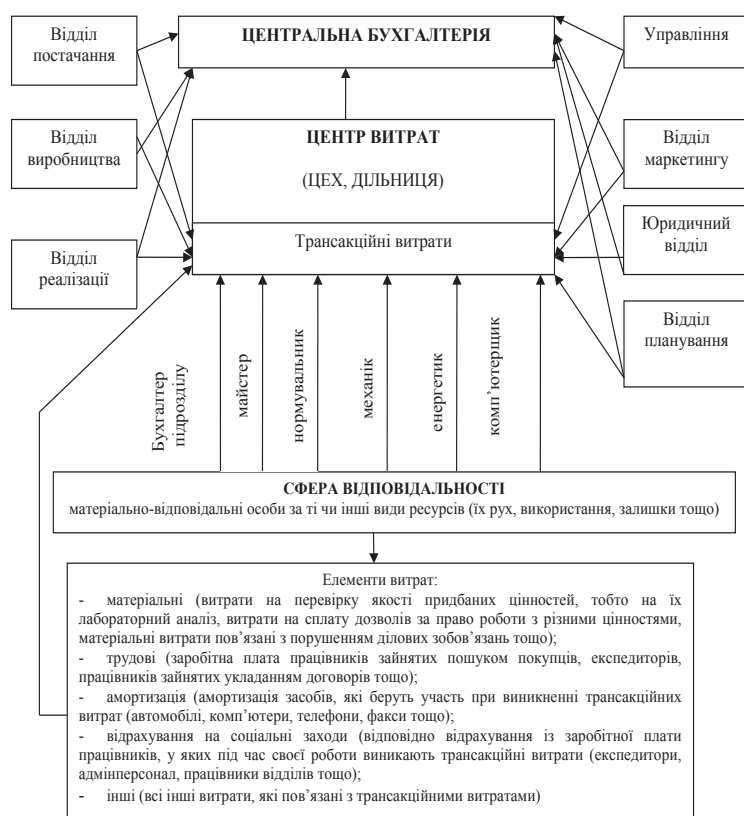

Рис. 1. Схема організації обліку трансакційних витрат

Збір інформації про трансакційні витрати повинен організувати з усіх напрямків виникнення такого роду витрат (відділу постачання, виробництва, реалізації, маркетингу, планування, юридичного відділу та управління). Отримання достовірної та повної інформації з усіх підрозділів про трансакційні витрати дозволить більш ефективно та оперативно приймати управлінські рішення.

Висновки та пропозиції. Отже, організація трансакційних витрат на підприємстві дозволяє господарюючому суб'єкту займати конкуруючі позиції на ринку. Для створення ефективної організації обліку трансакційних витрат на підприємстві, необхідно в наказі про облікову політику зазначити зміст та склад трансакційних витрат, а також сфери відповідальності по виникненню таких витрат. Здійснювати організацію обліку такого роду витрат необхідно з усіх видів діяльності (операційна, фінансова та інвестиційна діяльність), а також з усіх підрозділів, де виникають ці витрати. Для раціональної побудови організації обліку трансакційних витрат на підприємствах необхідно здійснювати управлінський облік такого роду витрат. Проаналізована проблематика окреслює перспективи подальшого розвитку досліджуваної теми.

Список літератури:

1. Богач Б. М. Організація виробничого обліку й аналізу собівартості продукції підприємств лісового господарства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Богач Борис Миколайович. – Тернопіль, 2008. – 188 с.
2. Богданов А. А. Тектология (Всеобщая организационная наука) / А. А. Богданов. – М. : Изд-во «Экономика», 1989. – 590 с.
3. Бонарев В. В. Трансакційні витрати як економічна категорія / В. В. Бонарев // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси» : збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 8(29). – Ч. 2. – Луцьк, 2011. – С. 65-78.
4. Дюкарева Х. Л. Концептуальні основи побудови облікової системи центрів відповідальності суб'єктів господарювання / Х. Л. Дюкарева // Науковий вісник НЛТУ України. Вип. 18.6. – Львів, 2008. – С. 159-168.
5. Кузьмінський А. М. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : підручник / А. М. Кузьмінський, В. П. Завгородній, В. В. Сопко ; за ред. А. М. Кузьмінського. – К. : Вища школа, 1993. – 223с.
6. Левицька С. Організація обліку господарської діяльності підприємства / С. Левицька // Збірник наукових праць «Економічний аналіз». Випуск 6. – Тернопіль, 2010. – С. 174-177.
7. Мильнер Б. З. Теория организации : учебник / Б. З. Мильнер. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 480 с.
8. Нападівська Л. В. Управлінський облік : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. В. Нападівська – К. : Книга, 2004. – 544 с.
9. Пушкар М. С. Метатеорія обліку або якою повинна стати теорія : монографія / М. С. Пушкар – Тернопіль : Карт-бланш, 2007. – 359 с.
10. Сльозко Т. М. Організація обліку : навч. пос. / Т. М. Сльозко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.
11. Советский энциклопедический словарь / научно-редакционный совет: А. М. Прохоров (пред.). – М. : Советская энциклопедия, 1981. – 1600 с.
12. Хоптинський Ю. Организационные аспекты бухгалтерского учета / Ю. Хоптинський // Бухгалтерский учет и аудит. – 2003. – № 4. – С. 36-39.
13. Чацкіс Ю. Д. Організація бухгалтерського обліку / Ю. Д. Чацкіс, Е. С. Гейер, О. Л. Наумчук, І. О. Власова. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 564 с.

Бонарев В. В.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕТА ТРАНСАКЦИОННЫХ ИЗДЕЖЕК НА ПРЕДПРИЯТИИ

Резюме

В статье проведен теоретический анализ понятия «организация». Описаны основы организации транзакционных издержек на предприятии. С организации транзакционных издержек выделено систему учета этих издержек. Разработаны рекомендации с осуществления организации транзакционных издержек по сферам ответственности, а также предложена схема организации учета транзакционных издержек на предприятии.

Ключевые слова: организация, транзакционные издержки, учет, система учета, сфера ответственности.

Bonarev V. V.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS ORGANIZATION OF ACCOUNTING TRANSACTION COSTS AT THE ENTERPRISE

Summary

The article provides theoretical analysis of the concept of «organization». Describes the fundamentals of transaction costs in the enterprise. With the organization of transaction costs allocated to the accounting system of the costs. The recommendations from the organization of the transaction costs on the areas of responsibility, as well as the scheme of organization of accounting of transaction costs in the enterprise.

Key words: organization, transaction costs, accounting, accounting system, the scope of responsibility.